

ПО ТРАГИТЕ НА БОЖИЛАКОТ

Кратка содржина

Божилакот (arcus pluvius), со совршената полукружна форма, извонредниот спектар од бои и протегањето меѓу небото и земјата, кај сите народи развил богата симболика, што оставила траги во јазикот и културата. Ваквата развиена семантика е сочувана и во традицијата на речиси сите словенски народи, па и во македонската, каде лексемите означители на оваа атмосферска појава се чини дека имаат специфична етимолошка провениенција.

Клучни зборови: БОЖИЛАК, ВИНОЖИТО, СУНИЦА

Божилакот, еден од највпечатливите феномени на небото, е без сомнение и еден од најраспространетите и најексплоатираните симболи и мотиви во сите култури, на различни страни од светот. Со развиена семантичко-семиотичка структура, тој е вneiderен во митската претстава за светот и утврден во разни митологеми и етиолошки експликации на појавното. Од една страна, предодреденоста за ваквата богата асоцијативна валенција може да се бара во самата морфологија на божилакот - неговата *полукружна форма* и извонредниот *спектар* од бои, меѓутоа, пред сè и, во најголем дел, подлогата за ова може да се најде во неговата специфична *местоположба* - меѓу небото и земјата, „во друштво“ со сонцето и во *време* по дожд или пред него. Ваквата морфо-синтакса на божилакот овозможила тој да развие кај речиси сите народи богата симболика,¹ што оставила траги во јазикот и во фолклорот.

¹ „No other natural phenomenon has been so universally associated with the Holy Spirit as the rainbow, which on every continent has been the emblem of some aspect of human spiritual life, or some stage in the development of human consciousness.“ (EOR 2005: 7604).

1) МИТОЛОШКИ ПРЕТСТАВИ ЗА БОЖИЛАКОТ ВО РАЗНИ КУЛТУРИ

1.1. Божилак-змија

Од многуте митолошки претстави за божилакот можеби најраширена е онаа за Змијата-божилак.² Така, во митологијата на австралиските Аборицини главното митолошко суштество е големата Божилак-Змија, која живее на небото или на земјата, во бари и мочуришта, учествува во создавањето на светот (речни корита, дупки и сл., но и на луѓе³), има разни имиња (EOR 2005: 7606) и може да биде од машки или од женски род. Ngalyod - големиот Божилак-змија, кој е син на Yingarna,⁴ ја испива водата во време на сушите (Lee 2001: 24) и ја исплукува како дожд⁵ во време на врнежливите периоди. Со дождовите ја помага плодноста, но подеднакво може и да уништува. Се јавува како заштитник на луѓето,⁶ меѓутоа позната е и како малеволентен казнувач (преку бури и поплави, но и со слепило и болести) на оние кои ги прекршиле законите. Ги проголтува луѓето (Radcliffe-Brown 1926: 21) при големите поплави и ги исплукува нивните коски, што се претвораат во камења. Може да влезе во човек и да го обдари со волшебни моќи или може да остави потомство-божилачиња во неговото тело, од што тој ќе се разболи и ќе умре. И во естонскиот фолклор Божилакот-Змија ја всмукува водата и ја исплукува како дожд, а на своето змиско тело има глава од вол (Lee 2001: 25). Оттаму, кај Литванците божилакот се нарекува и *smakas* 'смок'. (Афанасјев 1865: 358). За Тоба Индијанците од аргентинско Часо Змијата-божилак го сопира дождот;⁷ овој божилак Wosa'k се јавува само кога им се лути на луѓето. Кај Igbo племето од источна Нигерија божилакот egurugru е претставен како двоглав питон; кога ја допира земјата, некој важен човек наскоро

² Змијата-божилак е дел од митологијата на многу народи во разни делови од светот: Конго, Дахомеј, Хаити, Меланезија, Нигерија, Папуа Нова Гвинеја, Полинезија и др. (в. Rose, C., *Giants, monsters and dragons: an encyclopedia of folklore, legend and myth*, New York 2001, p. 305).

³ „The Rainbow Snake is a creator, the first mother. (...) she gives birth to the people she is carrying inside her. She vomits them out...” (EOR 2005: 7606)

⁴ Змија-божилак, женско суштество, но и андрогин; комбинира и други елементи - од риба, крокодил, сом, ему и кенгур (Lee 2001: 24).

⁵ Ирида зема вода од реките и му подава на облакот. (Ov. *Met.* 270).

⁶ „The Rainbow Snake (...) is also a life saver and sustainer, the embodiment of fertility... He is a lawgiver, responsible for such features of social organization as marriage rules and subsections...” (EOR 2005: 7605).

⁷ Кај Luhya народот од западна Кенија постои верување дека бог создал два божилака, машки (потесен) и женски (поширок) и само двата заедно може да го сопраат дождот. (Partinder 1967: 76).

ќе умре⁸ на местото каде завршува божилакот. (Cole 1982: 159) Во бенински Дахомеј змијата-божилак го опкружува светот и ја гризе сопствената опашка, за да ги држи заедно различните делови на светот, а од својот измет ги создава планините. (Grimal 1965: 532; Jobses 1961: 55) Кај Луба народот во Конго божилакот *nkongolo* обликот го добива од две змии што се парат на небото. (Reefe 1981: 76). Шошоните од Западна Америка сметаат дека небото е ледена купола од која огромна божилак-змија си го трие грбот. Мразот што паѓа од куполата, зиме создава снег, а лете дожд. (Gray X: 139) И кај Албанците постои верување дека божилакот е змија што се спушта на земјата и ја пие водата, а според јасноста на боите може да се суди за идниот род на лозјето, маслинките и пченицата. (Афанасьев 1865: 358)⁹

1.2. Божилак - мост

Претставата за божилакот како мост е исто така честа во фолклорот на многу народи. Веројатно најпознатиот Мост-божилак се наоѓа во нордиската традиција, каде е сочуван споменот за Bifröst (познат и како Asbrú, гер. Asenbrücke), кој го поврзува светот на луѓето Midgard(r) со светот на боговите Ásgardr, нордскиот Олимп. Може да го користат само боговите и воините убиени во битка. За тоа се грижи неговиот чувар Heimdallr, кој престојува во Himinbiörg („Планина во облаците“) пред влезот во Ásgardr и го надгледува. Bifröst е направен во три бои со вештината на главните богови - Aesir и е многу цврст. Овој мост-божилак конечно е урнат во Ragnarök - крајот на светот на луѓето и боговите.¹⁰

Во јапонската митологија, Изанаги и Изанами, машкиот и женскиот творец¹¹ на светот, се симнале на *небесниот лебдечки мост* (божилакот) за да создадат земја од океанот на хаосот. (Lee 2001: 32). На островот Сулавеси во Индонезија веруваат дека синот на богот на небото бил испратен на земјата преку божилак, за да го подготви светот за населување од луѓето (Gray IX: 156),

⁸ Во Малезија појавата на божилакот на западната страна е доволен знак дека ќе умре некој раца. (Hastings 8:360).

⁹ Претставата за Божилакот-змија (варијанти - *змеј*, поретко *риба* или некакво змијовидно, обично опасно, делче, како *змиски јазик*, *опаш на чкрапја* и сл.) е чест мотив во многу култури. (повеќе кај Березкин 2009: 41).

¹⁰ Snorri Sturluson, *Prose Edda, Gylfaginning*, 13-16.

¹¹ Во легендата за создавањето на Навахо индијанците, два божилака стоеле вкрстени како чатма на врвот од првобитниот свет, кој бил толку мал што „главите и нозете на божилаците речиси ги допирале главите на луѓето“. Со интервенција на мажот Ацеацин и жената Ацеацин и со помош на сончеви зраци, кристал и божилак, небото и сонцето биле делумно поткренати до нивните соодветни места. (Gray X: 167-8)

а во јужен Габон сметаат дека предците на луѓето дошле на земјата симнувајќи се по божилак.¹² Кога Афродита е ранета во Тројанската Војна, Ирида¹³ ги зема уздите на Аресовите коњи и брзо ја пренесува Афродита на високиот Олимп.¹⁴ Една хавајска легенда зборува за Каһа'и, кој „по патот на божилакот“ се искачува на горниот свет, за да го најде својот исчезнат татко.¹⁵ Некои американски домородци божилакот го нарекуваат „патот на умерените“. (Hastings 10: 371) Седмобојните скалила по кои Буда повторно се симнува од небото се божилак (Chevalier 1989: 131). Кај сибирските Буријати шаманите се искачуваат во духовниот свет на небото преку божилакот, што го симболизираат со пар црвени и сини ленти врзани околу бреза.¹⁶ Во митологијата на Хумаш индијанците од Калифорнија земната божица Хуташ, жена на Небеската Змија, изградила мост-божилак за да преминуваат преку него луѓето од островите на копното.¹⁷ Според легендата за потопот кај Чибча племињата во Колумбија, поплавата била казна за навредата на луѓето кон богот Чибчачум. На помош го повикале божествените херој Бочика, кој се појавил на божилак и кој, удирајќи ги планините со стап ги исушил (Gray XI: 203) водите.¹⁸

Искачувањето кон божественото како дестинација на ваквиот мост експлицитно е присутна кај будистите, за кои божилакот ја претставува највисоката состојба на духот што може да се достигне, пред постигнувањето нирвана.¹⁹ Во Bwiti религијата на Фанг народот од Габон и Камерун, иницираните имаат слично трансцендентно искуство, кога ќе пристигнат во центарот на божилакот, каде

¹² Fernandez, James W., *Bwiti: An Ethnography of the Religious Imagination in Africa*, Princeton 1982, p. 647.

¹³ Ἴρις, брзата гласница на боговите, персонификација на божилакот, ќерка на првата генерација богови, на Тавмант и Електра (ќерка на Океан и Тетида), сестра на Харпиите - демонската сила на ветриштата (Hes., *Theog.* 265), сопруга на Сефир - богот на пролетниот ветер (Alc. *Fr.* 327) и мајка на Ерос (Nonn., *Dion.* 31, 110). Бргу ги пренесува вестите (на небото, на земјата, во подземниот свет), летајќи на златни крилја. Таа е и лична гласница на Хера, па дури и ноќе седи крај нејзиниот златен престол и не го соблекува својот шарен појас, ниту ги собува крилестите обувки (Call. *Dell.* 288). Теокрит ја нарекува 'сè уште девица', додека им го подготвува леглото на Севс и на Хера (Theoc. *Idyll.* 17, 133). Една од нејзините улоги била и да ги одвојува душите на жените што умираат од нивните тела, со сечење на нивната коса (Vergilius, *Aeneis*, IV, 700-5).

¹⁴ II, V, 365-9.

¹⁵ Beckwith, Marta, *Hawaiian Mythology*, New Haven 1940, pp. 248-49.

¹⁶ Eliade, Mircea, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*, Princeton 1964, p. 118.

¹⁷ Nechodom, Kerry, *The Rainbow Bridge: A Chumash Legend*, Los Osos, Calif. 1992,

¹⁸ Асоцијацијата на мост, пат или скали е присутна и во многу други култури; за ова повеќе кај Березкин 2009: 39.

¹⁹ Dunningan, Ann, 'Rain'. *Encyclopedia of Religion*, edited by Mircea Eliade, vol. 12, 201-5, New York 1987, p. 204.

може да го видат и целиот круг на божилакот и оној на земјата, што ја сигнализира успешноста на нивната визија.²⁰

1.3. Божилак - лак

Во Ригведа хинду митовите зборуваат како Indra, богот на громот и војната, го употребува божилакот (*indrathanús*) како небесен лак,²¹ за да фрла молњени стрели, со кои го убива Asura Vritra (големата змија-демон) и така ги ослободува сите води, што Vritra претходно ги вшмукал и предизвикал суша во целиот свет.²² Кога нема божилак - Индра го држи својот лак неоптегнат, кога божилакот се појавува - Индра го оптегнува својот лак и стапува во битка. Многу слично²³ и лапонскиот бог на громот Tiermes го користи божилакот за да фрла стрели врз лошите духови. (Gray IV: 230-1) Кај Литванците меѓу другите имиња за божилакот, се среќава и *kilpinnis dangaus* - небесен лак. (Афанасьев 1865: 350) Во традицијата на Чимила домородците од северните Анди е сочуван споменот на лакот-божилак, сопственост на Големиот Татко, од кој тој испушта три стрели со кои им го покажува патот на првите луѓе што се симнале од небото.²⁴ Во митологијата на американските домородци Зуни,²⁵ сонцето ги испраќа двајцата синови да им помогнат на луѓето да излезат од под земјата; тие ги ставаат своите стрели-молњи во лакот-божилак и додека се симнуваат, стрелаат од нив.²⁶

1.4. Божилак - прстен / појас

Претставата за прстен кој ја обиколува земјата исто така е присутна во повеќе култури. Така, во Баварија божилакот го нарекуваат *himmelring* 'небесен прстен', *sonnenring* 'сончев прстен', а кај циганите, тој се нарекува *dewléskerí gùsterin* 'божји прстен'. (Афанасьев 1865: 358) На Карибите божилакот го нарекуваат 'лента за глава од разнобојни пердуви', или 'дијамантска дијадема', во

²⁰ Fernandez, op. cit. 491-2.

²¹ И денес, во Камбоџа божилакот се нарекува *eithna* - лакот на Индра.

²² Rig-Veda, I, LI

²³ Сумерскиот бог на земјоделието Нинурта го брани Сумер со лак и стрела и носи круна, која некој ја опишуваат како божилак. (cf. Lee 2001: 8)

²⁴ Reichel-Dolmatoff, Gerardo, 'Mitos y cuentos de los Indios Chimila', *Boletín de Arqueología* 1, 1945, 4-30.

²⁵ Bunzel, Ruth L., 'Zuñi origin myths'. *47th Annual Report of the Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution*, 1932, Washington D.C., pp. 545-609.

²⁶ Дополнителни податоци за претставата божилак-лак и нејзината распространетост по региони кај Березкин 2009: 40.

Лорен courroie de s. Lienard и couronne de s. Bernard, а во Литванија dangaus josta ‘небесен појас’ или Laumês josta ‘појасот на Лаума’.²⁷ И според класичната традиција божилакот е појасот на Ирида, со кого (ταίς ἰδίαις ζώναις) таа го спуштила Немејскиот лав од небото во планините.²⁸ Старите Гали божилакот го сметале појас на богот Гу. (Афанасьев 1865: 360), а кај Турците и кај некои народи во Африка постојат називи за божилакот ‘божји превез’, ‘небесен појас’. (Афанасьев 1865: 361) Некои говорители на шона јазикот во бантујазична Африка божилакот го нарекуваат ‘појасот на божицата Џива’ (cf. Chaplin 1959). Галла (Оромо) народот од источна Африка го нарекува ‘појасот на Waaq (небо, Бог)’, а на Флорес островите во Индонезија²⁹ - ‘свилена лента на духот на земјата’³⁰ (или на шумите, водата).³¹ И во класичната митологија е присутна ваква слична претстава; имено, се верувало дека божилакот настанува кога Ирида лета преку небото и дека тој е исткаен од нејзината разнобојна наметка (velamina mille colorum).³²

1.5. Други претстави

Се разбира, постојат и најразлични други претстави за божилакот. Прилично е раширена неговата асоцијација со некакво животно - чапункар. Така на пр., за Зулу народот во Африка божилакот е овца или коза (Chaplin 1959: 157-8), во кинеската провинција Цинхаи сметаат дека е бела коза³³ а во Бајга племето во Индија (Elwin 1939: 336) за него велат дека е коњот на Бхимсен.³⁴ За Кампите (Ашанинки) во Ла Монтања, Перу, божилакот се врзува со демон, кој има облик на речен сом; неговата нечистотија предизвикува дијареја и стомачни болки.³⁵ На Флорес островите во Индонезија присутна е асоцијацијата со пенис (затоа

²⁷ Волшебните заведувачки моќи на овој Лаумин појас од божилак, кај Хомер ги наоѓаме во појасот на Афродита; служејќи се со овој појас Хера го завела Севс II, XIV 214-7.

²⁸ Ps.Plut. *De Fluv.* 18, 4.

²⁹ Bartels, Lambert. *Oromo Religion. Myths and Rites of the Western Oromo of Ethiopia, an attempt to understand.* Berlin 1983: 90.

³⁰ Bader, Hermann. ‘Der Regenbogen in der Auffassung der Florinsen’. *Anthropos* 66 (5-6) 1971 (947-955): p. 948.

³¹ За други претстави на божилакот како појас или лента, повеќе кај Березкин 2009: 46.

³² Ov. *Met.* XI, 589

³³ Frick, Johann von. ‘Märchen aus Ch’ing-hai’. *Anthropos* 49 (3-4) 1954 (511-552): p. 527.

³⁴ За други претстави на божилакот како коњ, бик, коза или овца, повеќе кај Березкин 2009: 97.

³⁵ Weiss, Gerald, ‘Campa Cosmology. The World of a Forest Tribe in South America.’, *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History* Vol. 52. Part 5. (1975), p. 490.

бремените жени треба да го обиколуваат местото каде се јавува),³⁶ а таква асоцијација постои и кај индијанците Црноноги, кои го нарекуваат ‘пенис на Старецот’, со кој тој, како со ремен, ги приврзува облаците.³⁷ Бурјатите во Јужен Сибир го нарекуваат *унеген-ези шеге* ‘мочка на лисица’.³⁸ Оромите (или Нññññ) во Мексико божилакот го нарекуваат *vellos de mujer* (женски срамни влакна), врзувајќи го на тој начин со женски гениталии, нечистотија, смрдеа, болести.³⁹ За Паез народот од Северните Анди божилакот е мочка на Дождот⁴⁰ и предизвикува кожни болести.⁴¹ Киргизите од централна Азија, божилакот го нарекуваат ‘(овчи) улар на старицата’ (Gray IV: 444), веројатно, според една легенда која зборува за две сопруги на еден маж, кои постојано се карале, па откако свекрвата ги проколнала, постарата, со синовите и стоката, избегала на небото и оттогаш божилакот е нејзин улар.

1.6. Заразна и лечебна природа на божилакот

Од изложените примери веќе видовме дека непостојаната, неопределена природа на божилакот овозможила тој да добие амбивалентни атрибути. Врз него не се гледа само како на дарител на живот, туку и како распространувач на болести и повреди. Така, за Семанзите во Малезија божилакот е огромен питон кој заразува сè што ќе допре, а за нивните соседи Сенојците, одењето под него предизвикува смртоносна треска. (Lee 2001: 26) Старите Перуанци тврделе дека доколку божилакот влезе во нечие тело, предизвикува тешка болест.⁴² Луѓето од Гвајана веруваат дека божилакот уолок бил зол дух што носел болести (Hastings 1: 383), а Суму индијанците од Хондурас и Никарагва едноставно го нарекуваат

³⁶ Bader, Hermann, op. cit., p. 949.

³⁷ Wissler, Clark and Duvall, D. C., *Mythology of the Blackfoot Indians*, Vol. 2, Part 1, New York 1908, p. 28.

³⁸ Хангалов, Матвей Николаевич, ‘Материалы для изучения шаманства в Сибири. Шаманство у бурят Иркутской губернии’ в М.Н. Хангалов, *Собрание сочинений*, т. 1., Улан-Удэ 1958, p. 322. Ботокудо индијанците од источен Бразил го нарекуваат божилакот ‘мочката на големата змија’ (Loewenstein, John, ‘Rainbow and Serpent’, *Anthropos* 56 (1961), p. 35).

³⁹ Galinier, Jacques, *La Mitad del Mundo. Cuerpo y Cosmos en los Rituales Otomies*, México 1990, p. 513.

⁴⁰ Bernal Villa, Segundo, ‘Medicina y magia entre los paeces’, *Revista Colombiana de Antropología* 2 (2) 1954, p. 224-47.

⁴¹ И други асоцијации кај Березкин 2009: 47.

⁴² Bierhorst, J., *Black Rainbow: Legends of the Incas and Myths of Ancient Peru*, New York 1976, p. 6.

walasa aniwe, „ѓаволот е изнервиран“ и ги кријат децата во колибите, за да не го гледаат и да не покажуваат кон него.⁴³

Како и сите небески феномени, божилакот поседува омиозен аспект. Така, за Сема луѓето (Нага племе) во Северна Индија, доколку крајот на божилакот се појави во границите на селото, во текот на годината еден жител мора да загине во војна.⁴⁴ Врската меѓу божилакот и војната е воспоставена и во Илијадата,⁴⁵ каде божилакот е опишан како предзнак на војната или на зимата. И на Филипините говорителите на Манобо јазикот веруваат дека појавата на божилакот е знак дека боговите на војната бараат крв и дека ќе има крвопролевање.⁴⁶ За Сеноите од Малезија, кога тигарот ќе убие човек, ја фрла неговата крв на небото, каде се претвора во божилак; онаму каде тигарот скоро ја убил својата жртва, божилакот ја цица крвта од земјата.⁴⁷ На Флорес островите се верува⁴⁸ дека божилакот се крева од гробовите на убиените; кога врне дожд и сјае сонце, нивната крв испарува и образува божилак.⁴⁹

Но, божилакот може и да заштити и помага. Во Колумбија споменатото племе Чибча ја почитувало Чучавива како божица на божилакот која им помага на луѓето во треска и на жените при породување. (Gray XI: 204) Кај Мајите *Ix Chel*, божицата на месечината и на земјата, заштитничка на трудниците, била почитувана и како божица на божилакот.⁵⁰

Митот за создавањето кој доаѓа од Акома Пуебло во Ново Мексико си спомнува за (сестрите *Ia'tik* и) *Na'o'tsiti*, која, сакајќи да зачне, го послушала советот на змијата и отишла кај божилакот, каде, испружена на карпа додека врнело, ги примала дождовните капки и така зачнала.⁵¹ Слично зачнување може да предизвика и *Cuichi Supai*, божеството на индијанците од Еквадор.⁵²

⁴³ Conzemius, Eduard, *Ethnographical Survey of the Miskito and Sumu Indians of Honduras and Nicaragua*, Washington, D.C. 1932, p.127.

⁴⁴ Hutton, John Henry, *The Sema Nagas*. London, Oxford 1968, p. 252.

⁴⁵ Илијада, 17, 545-8. И воопшто, пораките на Ирида обично кажуваат за некаква битка, смрт или божја препорака.

⁴⁶ Eugenio, Damiana L., *Philippine Folk Literature. The Myths*, Compiled and edited by Damiana L. Eugenio, Diliman. Quezon City 1994, p. 263

⁴⁷ Dentan, Robert Knox. *The Semai. A Nonviolent People of Malaya*, New York 1968, p. 21.

⁴⁸ Bader, Hermann. 'Der Regenbogen in der Auffassung der Florinsen', *Anthropos* 66 (5-6) 1971, p. 947-8.

⁴⁹ Дополнителни податоци за врските меѓу крвта и божилакот кај Березкин 2009: 96.

⁵⁰ Jobs, Gertrude, op. cit., p. 852.

⁵¹ Erdoes, Richard/Ortiz, Alfonso, eds., *American Indian Myths and Legends*, New York 1984, p. 103.

⁵² Jobs, G., op. cit., p. 396.

1.7. Полова (не)определеност на божилакот

Но не секогаш е определен полот на божилакот. За Panare индијанците од Венецуела божилакот нема определен пол и не може „да извршува“ биолошка репродукција.⁵³ Веќе видовме дека и за автралиската Змија-Божилак полот може да биде двоен. Старата кинеска *Книга на промените (I Ching)* ја навестува половата променливост на божилакот, кога вели дека божилакот е комбинација на yin и yang. (Sayili 1939: 82) и старите Кинези го делеле полот на божилаците,⁵⁴ определувајќи го машкиот за првиот, посјаен божилак, и, женскиот, за вториот, потемен лак. (ibidem 83) Кај Навахо индијанците ова поделба е обратна:⁵⁵ првиот (посјајниот) божилак е женски, а вториот (потемниот) е машки.⁵⁶ Во фолклорот на Ирокезите божилакот е невеста на чуварот на небото, Хино Громовникот (Gray X: 24), а кај берберските племиња во Северна Африка наместа божилакот е познат како ‘невеста на дождот’ или ‘невеста на небото’. (Hastings 2: 510) Спротивно, во Tierra del Fuego (Ј. Америка) народот Yagán го нарекува божилакот сопруг на месечината. (Gray XI: 342)

Во некои традиции сексуалната особеност на божилакот е означена преку неговата способност да го промени полот на луѓето, како кај Унгарците,⁵⁷ Французите⁵⁸ и Албанците. (Lee 2001: 27)⁵⁹

1.8. Опасности што демнат од божилакот

Поради оминозниот карактер на божилакот, во традицијата на разни култури, далеку едни од други, е присутна забраната од покажување со прст кон него. Така, во Унгарија веруваат дека прстот ќе скапе,⁶⁰ ако со него се покажува

⁵³ Dumont, Jean-Paul, *Under the Rainbow: Nature and Supernature Among the Panare Indians*, Austin 1976, p. 120.

⁵⁴ Види погоре за Luhya народот.

⁵⁵ Luckert, Karl W., *Navajo Mountain and Rainbow Bridge Religion*, Flagstaff, Ariz. 1977, p. 112.

⁵⁶ За оваа различна полово определеност на божилакот повеќе кај Березкин 2009: 42.

⁵⁷ Róheim, Géza, *The Eternal Ones of the Dream*, New York 1945, pp. 196-7. Според една кинеска бајка, божилаците ги содржат душите на несреќните љубовници, мажот Hsiengro (црвената лента во божилакот) и жената Yingt'ai (сината лента). Приказната вели дека, кога љубовниците сакаат да бидат заедно без да бидат вознемирени, што да никој на земјата не ги види или зборува за нив, тие чекаат да заврне и облаците да го покријат небото. (Eberhard, Wolfram, *Folktales of China*, Chicago 1965, p. 24).

⁵⁸ Sebillot, P., *Le Folklore de France*, 1904, I, pp. 69, 91.

⁵⁹ За способноста на божилакот да го промени полот кај луѓето повеќе кај Березкин 2009: 92.

⁶⁰ Исто и во Уганда, меѓу говорителите на ганда јазикот (Chaplin 1959: 162).

кон божилакот, во Индија⁶¹ дека прстот ќе се искриви, во Кина дека целата рака ќе биде разјадена, а Фангите во Габон им забрануваат на своите деца дури и да гледаат кон него. (Lee 2001: 28). Суму индијанците од Хондурас и Никарагва⁶² ги кријат децата во колиби за да ги заштитат од вакви „престапи“. ⁶³ Во традицијата се забележани многу кобни последици од непочитувањето на ваквите забрани, како добивање жолтица, оќоравување, удар од молња или, едноставно, исчезнување. (Lee, *ibid.*)

Но, некои народи одат чекор понатаму и се обидуваат да манипулираат со духовните моќи на божилакот. Ила народот во Замбија, кога сакаат да исчезне божилакот, покажуваат кон него со толчник. (Parrinder 1967: 77)

Во заднината на ваквите ритуали, како што забележува Strachov (1988: 341-2), лежи едноставна причина: да се сопре несаканиот дожд или да се предизвика оној што е потребен или посакуван.

1.9. Божилакот всмукува и голта

Главната митска задача на божилакот е да ги полни облаците со дождовна вода. За да го оствари ова божилакот црпи вода од мориња, езера, реки, мочуришта. Сликата за ова „пиене, всмукување вода“ е раширена низ многу култури. Во *Georgica* (1.380-1) Вергилиј споменува: „*bibit ingens arcus*“. Остиаките во Сибир го нарекуваат божилакот „Громот пие вода“ (Gray IV: 443-4) За Ewe народот од западна Африка божилакот е голема змија, којашто се развлекува преку небото кога е жедна, така што може да пие од спротивната страна на светот (Hastings 9: 275), а Yoruba народот во Нигерија веруваат дека големата змија-божилак доаѓа од под земјата за да ја пие небесната вода.⁶⁴ Но, понекогаш на божилакот не му е доволно само да пие, туку тој мора и да се храни. Така, за Масаите од Танзанија и Кенија оброкот на божилакот вклучува цело говедо. (Gray VII: 236) За Маках индијанците во Вашингтон грабливиот дух на божилакот ги зграпчува минувачите со јаки канци. (Hastings 12: 663) И за австралиските Каби божилакот може да разбива планини и да коле луѓе, кога е така расположен. (Radcliffe-Brown

⁶¹ Поточно кај Бајгите, во централна Индија (Elwin 1939: 336).

⁶² Conzemius, *ibidem*.

⁶³ Други примери за последиците од гледање или покажување кон божилак кај Березкин 2009: 45 В.

⁶⁴ Loewenstein, John, *op. cit.*, p. 34; Hastings 10: 371-2. На Малезискиот полуостров божилакот што пие вода може да има фома на змија или црева и глава на коњ или бик (Hastings 8: 360).

1926: 20)⁶⁵ И Зулу народот избегнуваат да се капат во поголеми водни простори, повременото дувло на божилакот, каде тој може да ги изеде.⁶⁶ Еве народот се плашат дека големата змија Апуiewo, навестена од божилакот што е нејзин одраз во облаците, веднаш ќе го проголта секого што ќе го допре. Меѓу врнежите Апуiewo живее во мравјалници (поточно, гнезда на термитите). (Gray VII: 234) Во Индија се почитуваат илјадници вакви купови на термитски гнезда, како дом на змија која чува богатство. Оваа страшна змија наместа е опишана како плука оган и образува божилак од скапоцен камен во нејзината глава.

1.10. Божилакот и богатството

Без оглед на религиите во Индија, будисти, хиндуси или муслимани, сите имаат заеднички приказни во кои се поврзуваат некакви тумби, змии, божилаци и богатство.⁶⁷ Затоа, макар што Европјаните мислат дека тие се епоними на верувањето дека на крајот од божилакот се наоѓа златно богатство,⁶⁸ низ светот очигледно постојат такви слични верувања. Па така и Еве народот, и покрај стравот од ненаситната змија-божилак, ги ценат местата каде Апуiewo ја допира земјата, зашто веруваат дека таму змијата остава ретки и посакувани бисери. (Gray VII: 234-5) Соседите на Еве во Dahomé веруваат дека на краевите од божилакот остануваат украсни зрна или закопано злато. (Parrinder 1967: 76)

2) МИТОЛОШКИ ПРЕТСТАВИ ЗА БОЖИЛАКОТ КАЈ СЛОВЕНИТЕ

Ваква развиена симболика е сочувана и во традицијата на повеќето словенски народи. Кај сите Словени постои верувањето дека божилакот, како змеј, всмукува, пие вода од езера, мориња, реки или бунари и затоа често го нарекуваат „змеј“ или „смок“⁶⁹. (СлМиф: 330) Во Босна сметаат дека божилакот е аждер (Кулишиќ 1998: 156). Понекогаш, заедно со водата впира и жаби и риби, што потоа

⁶⁵ Но, божилакот може да проголта луѓе дури и кога нема интерес да се нахрани со нив. (Métraux, Alfred, *Myths of the Toba and Pilagá Indians of the Gran Chaco*, Philadelphia 1946, p. 38)

⁶⁶ Cavendish, Richard, ed., *Man, Myth and Magic*, I-XI, Freeport, N.Y. 1983, vol. 9., p. 2333.

⁶⁷ Irwin, John C. 'The Sacred Anthill and the Cult of the Primordial Mound', *History of Religions* 21, 1982, pp. 349-50.

⁶⁸ Gales, Richard L., *Dwellers in Arcady*, 1931, reprint, Freeport, N.Y. 1968, p. 161.

⁶⁹ Во Белорусија, на пр., божилакот го викаат *смок* и веруваат дека, доколку не ја пие водата од земјата, таа вода би ги потопила луѓето. (Афанасьев 1865: 358)

ги истура на друго место, а во западна Украина постои верување дека може да всмука и човек и да го исфрли на другиот крај. (СлМиф: *ibid.*). Во една полска песна називот за божилак *teczą*⁷⁰ (еднакво на цр.сл. тжча) укажува на дополнување на претставата на пумпата со облаци. (Афанасьев 1865: 357). Кај Словаците постои поговорка „*prije ako duha*“, Хрватите велат: „Нека те дуга усиса!“, а Македонците, прифаќајќи метафора за риболовец, т.е. ловец во/на вода го нарекуваат „удица-зуница“ (Вражиновски 1998: 96). Србите веруваат дека божилакот пие вода околу водениците и затоа околу нив човек не треба да се капе. (СлМиф: *ibid.*). Бугарите веруваат дека на местото каде всмукува вода, божилакот остава сребрена чаша⁷¹. Кај западните Словени има верување дека вештицата може да го украде и сокрие божилакот и така да предизвика суша. (Афанасьев 1865: 355)

Поради, напати, омиозниот карактер на божилакот, и меѓу Словените постојат обреди за одбрана од него. Така, во „кршење на божилакот“, полските деца ги спојуваат рацете или прстите, меѓусебно или индивидуално, а потоа се напрегаат да ја прекинат врската и така (хомеопатски) да предизвикаат исчезнување на божилакот. (Strachov 1988: 336-7) И кај Словените се присутни обидите за манипулирање со него: според формулата за предизвикување дожд од московските предградија, потребно е да се фати жаба, да и се врзе ногата за пречка од скала и „над неа да се стави срп што претставува божилак озгора“. (Strachov 1988: 341-2) Крекањето на жабата треба да го предизвика дождот.

И меѓу Словените донекаде е сочувана претставата на божилакот како мост (cf. Афанасьев 1865: 363), а се сретнува и негово поистоветување со седиште⁷². Така, кај Словенците постои назив за божилакот - *božji stolec* - бојџи престол. (Афанасьев 1865: *ibid.*) Интересна е споредбата со Ѓерам (бунарски). Во некои места во Русија веруваат дека божилакот е блескав лост на Ѓерам, со кој Царицата Небеска⁷³ црпи вода од океанот/морето и со неа подоцна ги полева нивите и полињата. (Афанасьев 1865: 356) Од друга страна, називот *лжкъ*, често присутен во црковнословенскиот⁷⁴, го среќаваме и во разни словенски јазици и дијалекти.⁷⁵ Асоцијацијата со појас, исто така е распространета меѓу Словените (в. подолу), особено јужните.

⁷⁰ Кашубиски *tağa*.

⁷¹ Cf. Ирида, која во златен пехар носи вода од Стикс, кога боговите треба свечено да се заколат (Hes., *Theog.* 784).

⁷² Cf. *Kalevala*, XLI.

⁷³ Старата богиња на пролетта и плодноста = громовница. Подоцна споена со името на Богородица: кај Србите наречена Огнена Марија. (Афанасьев 1865: 356)

⁷⁴ Cf. Аргировски 2003: 457, LPSGL: 358, SJS II: 171 и Срезневский 2: 53.

⁷⁵ За метафоричката мотивација во воспоставувањето врска меѓу лакот-оружје и божилакот cf. ст.инд. *tridaçāyudha* ‘божилак’, т.е. изворно ‘оружје (лак) на (триесет) богови’. (Журавлев 2005: 180)

Во Бугарија е позната и претставата за тоа дека божилакот е „појас Господов, што Он го плакне за време на дожд или го суши по дождот“, а го нарекуваат и „самовилски појас“. Кај Србите и Хрватите велат дека Бог со негова помош им покажува на жените како треба да ткаат и каква боја да употребуваат. (СлМиф: 331)

Кај Србите, Македонците⁷⁶, Бугарите и Украинците⁷⁷ е многу раширено верувањето дека минувањето под него причинува промена на полот. Во западна Бугарија веруваат дека жена трудна со женско дете, ако се напие вода на местото каде и божилакот пие вода, дека ќе роди машко дете. (СлМиф: 330-1) Во западна Чешка се верува дека за девојчињата помали од седум години минувањето под божилакот претставува трансексуално доживување,⁷⁸ а во Македонија велат, дека кога се појавува божилак, тогаш се жени мечка или зајак (Вражиновски 1998: 94, 97)

И меѓу Словените се јавува како симбол на берикет, плодородие, избилство, cf. белорус. назив „богатка“. Бугарските селани веруваат дека, ако долго не се појави, следува неродица, суша и глад: отсуството на божилакот значи дека Господ им се лути на луѓето. (СлМиф: 331) Поради верувањето дека навестува крај на врнењето и ведро време, дијалектно се нарекува „јасна“, „јасновка“, „јасница“. (СлМиф: 330), а, веројатно, според слична асоцијација, кај Украинците „веселица“, „веселка“ (Фасмер 3:431; Журавлев 2005: 181, 184).

Според тоа која боја е најзастапена во божилакот, се пророкувало кој посеј во текот на годинта најдобро ќе роди. (Кулишић 1998: 156) Неговите различни бои означуваат различни земјоделски култури. Кај сите словенски народи црвената боја означува „вино“ или „грозје“. За Македонците црвената означува и „здравје“ или спротивно, дека „војна ќе има“. Жолтата, за Хрватите „растително масло“, за Србите „житарки“, за Македонците „жито“, „берикет“, па дури и „ракија“. Сината, за Хрватите „зелка“ или „овошје“, за Србите „сливи“, за Македонците „жито“, „пченица“, „трева“ или, дури, „болест“. За зелената, Хрватите „жито“ и „пченица“, за Бугарите „трева“, за Србите „трева“ или „маслинки“, за Македонците „добар род на житото“, „берикетна година“, „добар род на пченката“, „повеќе зеленило“, „трева“ или, спротивно, „сушна година“ итн. (СлМиф: 331; Кулишић 1998: 156; Ценев 2004: 121).

⁷⁶ Róheim, Géza, op. cit., pp. 196-7.

⁷⁷ Мошков. В., 'Гагаузы Бендерского уезда. Верования. Воззрения на природу. Великаны'. *Этнографическое обозрение* 51 (4) 1901, p. 69.

⁷⁸ Boyer, Carl B., *The Rainbow: From Myth to Mathematics*, 1959, reprint, Princeton 1987, p. 29.

3) НАЗИВИТЕ ЗА БОЖИЛАКОТ ВО СЛОВЕНСКИТЕ ГОВОРИ

Во словенските јазици и дијалекти постојат многу називи за божилакот; некои веќе спомнавме, но има и други, како „лента“, „шал“, „марам“, „камшик“, „метла“, „паг“, „скали“, „знак“ и др.⁷⁹ Доминантните означители на овој атмосферски феномен, во речиси сите словенски јазици се концентрирани околу прасловенското **doğa*.⁸⁰ Меѓутоа, макар што во црковнословенските ракописи од македонските простори редовно ги среќаваме лексемите *дџга* и *лџкџ*,⁸¹ во современите македонски говори основата *дџга* во значење *arcus pluvius* се среќава само дијалектно, во области под силно влијание на соседните јазици.⁸² Зборовите што преовладуваат во овие говори се поинакви, концентрирани околу три семантички јадра: *божилак* (-ци) *т*,⁸³ *суница*⁸⁴ и *виножито п*.⁸⁵

Се чини, една од причините за ваквата состојба се наоѓа во библиската слика за потопот (*Ген.*, IX, 8-17)⁸⁶ и димензионираноста на овој настан (сф. Софрониевски 2007: 385), што оставило траги во разни преданија, засведочени и

⁷⁹ Околу причините за содавањето на овие називи и верувањата врзани со нив, повеќе кај Толстой 1976: 22-76.

⁸⁰ Цр.сл. *дџга*, буг. *дџга*, срп. *дуга* (*dúga*), словен. *dóga*, словач. *dúha*, чеш. *duha*, пол. дијал. *dęga*, укр. *духа́*, ст.рус. *дуга́*. Мрфемата се употребува и во други значења, за објекти во облик на лак, за 'извиена линија во архитектурата' (ист.сл.), 'дага на бочва, *dolii lamina*', 'странична греда на врата' (пол.), 'слој (*stratum*)' (мак.), 'пукнатина', 'недопечен тврд долгнавест крај на долната корка кај домашен леб', 'обрач на каца' (буг.), 'дрвен лак над коњски врат кај амутот; лак' (рус.), 'модрина' (ст.чеш.), 'катаракт' (чеш.) и др. (ЭССЯ V: 98-9; ESJS III: 144). Двете главни теори за потеклото на **doğa* се дека зборот доаѓа од ие. **dhengh-*, 'притиска, вие, свива, извива, искривува; покрива, прекрива, обложува, лежи на (врз) нешто' и втората, дека потекнува од ие. **dhengh-*, со значење 'дофака, досегнува, зграбува, цврсто фака'. (ESJS *ibid.*; Pokorný: 250)

⁸¹ Сф. В. Десподова, ред., *Старословенско-македонски речник*. Прилеп-Скопје 1999; и Аргировски 2003.

⁸² На пр. во Радишани - *дуга* (Ценев 2004: 120). Инаку, основата најдобро е засведочена на зборовите со поинакво значење (често се употребува *дага f.* во значење '*dolii lamina*', или во значење 'слој' (на пр. „во оваа нива има една дага песок“ - „и ovoj njivi ima jedan sloj peska“).

⁸³ Со варијантите *божило п*, *божилок*-ци, па дури и *обложило*, во Долна Бошава (сф. и Вражиновски 1998: 95, *обложило*, веројатно, зашто „кај води се спушта“), *криво божило*, во Чемерско (Ценев 2004: 120), *божулек* (Вражиновски 1998: 94), *божурек* и *божурлак* (Вражиновски 1998: 98)

⁸⁴ Односно и *зуница*, *зунка*, *суна* (воедно и со значење *bot*. (*Fragaria vesca*) *šumska jagoda* (PMJ).

⁸⁵ Со варијантите *вино-ракија* или *моевино-моежито*. (PMJ, РМНП. Ценев 2004: 120)

⁸⁶ Божилакот (*τόξον*, *Ген.*, IX, 13, 14, 16) го претставува *знакот* (*σημεῖον*, *ibid.*, 12, 13, 17) на *заветот* (*τὸ σημεῖον τῆς διαθήκης* *ibid.*, 9, 11-3, 15-7) што Бог им го дава на луѓето и сите живи суштества на земјата (*ibid.*, 9-10, 12-3, 15-6), заветот за вјеки вјеков (*ibid.*, 12, 16), дека веќе никогаш, ниеден потомок на луѓето или животните не ќе умре од потоп (*ibid.*, 11, 15).

во старите ракописни зборници со апокрифни содржини. (Афанасьев 1865: 362)⁸⁷ Во македонската народна традиција, преплавена со старо и новозаветна тематика, оваа библиска приказна оставила многу поголеми траги, одошто кај другите словенски народи (Софрониевски 2007: 386) и ова предание и неговата популарност во овие краишта се главната причина за востановувањето на зборот *божилак* во македонскиот говор, иако дел од неговото превалирање се должи и на влијанието на семантичката подлога на грчката лексема во старозаветниот текст *τόξον*⁸⁸ (*Ген.*, IX, 13, 14, 16), која сосема правилно во црковнословенскиот се предава со *ЛЖКЪ*.

За зборот „суница“, обликуван под влијание на грчкото ζώνη (дијал. нов.гр. το ζωνάρι),⁸⁹ подлогата за семантичкото прелевање ја дала интензивната и развиена употреба на појасот во минатото. (Софрониевски 2007: 385) Овој пат асоцијативната линија ја следи повеќе новозаветна традиција, во претставата за покровот, омофорот, односно *појасот на Богородица*, што се накалемува и на сликата за божилакот - *ή ζώνη* или *τό ζωνάριον τῆς παναγίας*.⁹⁰ Оттука во Македонија велат: „Зуницата ко спадне - тоа било на Господ појасот⁹¹ што си го опашува“ (Вражиновски 1998: 98), а го нарекуваат и „на Госпо појасо“,⁹² „Божја Зуница“ (Вражиновски 1998: 95, 98) или, едноставно, „појас“⁹³ (Ценев 2004: 120), што можеби укажува на мешање и на старозаветната традиција (Софрониевски 2007: 386).

Обликувањето на лексемата - „виножито“, веројатно следи измешани традиции, но како клучна повторно се наметнува старозаветната и честотата со

⁸⁷ Сф. *Тиквешки зборник*, превод и предговор Б. Конески, Скопје 1987, стр. 64. Со ваквата претстава е врзано восприемањето на божилакот како *божји знак* за благосостојба и благодет, па оттаму и називите, како во рускиот „божья дуга, знаменье господне“, карп. „божий знак“, укр. „знамне“, „святка“ и др. (СлМиф: 331) Бугарските селани веруваат дека, ако долго не се појави, следува неродица, суши и глад: неговото отсуство значи дека Господ им се лути на луѓето. (ibid.) Соодветно, и во Македонија „викаат дека среќа носит - на луѓето, на житото, на земјата“. (Вражиновски 1998: 95)

⁸⁸ Се разбира, преведена од соодветната хебрејска.

⁸⁹ Лексемата се среќава често и во бугарскиот: *зџна, зџна, зџна* и дијал. *джуничка, зуничка, зунинка* и др. (БЕР 1:653, 658).

⁹⁰ Така Грците го нарекуваат божилакот. (Афанасьев 1865: 360).

⁹¹ Меѓу Србите и Хрватите постои верување дека Бог со помош на божилакот им покажува на жените како треба да ткаат и каква боја треба да употребуваат, а, меѓу Бугарите, дека тоа е „појас Господов, што Он го плакне за време на дожд или го суши по дожд“. (СлМиф: 331) Кај Хрватите се среќава називот за божилак „božji pás“, кај Словенците „svete Marije pásce“ (Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I-IV, Zagreb 1971-4, p. II, 695), а кај Бугарите „самовилски појас“. (СлМиф: 331).

⁹² Символиката на појасот е врзана и со символиката на плодноста. (Chevalier 1989: 521).

⁹³ Во минатото зборот *суница* почесто се користел во елементарната семантика - 'појас од облека', в. РМНП 2: 494, 2: 506.

која синтагмата вино и жито, т.е. жито и вино (*σίτος καὶ αἶνος*)⁹⁴ се среќава во Septuaginta⁹⁵. Старозаветната традиција, всушност, ја споила веќе постоечката поединечна богата симболика (Софрониевски 2007: 388) врзувајќи ги двете компоненти во симбол на сите дарови што Бог на луѓето им ги дава (cf. Gen. 27:28) и на сè што на човека му треба,⁹⁶ а христијанската традиција го потврдила профилирањето на сложенката „виножито“.⁹⁷ Старозаветните и новозаветните апокрифи⁹⁸ ја пренеле оваа библиска симболика, а народните приказни дополнително ја верификувале. Оттаму и не е чудно што виното и жигото, како симболи на плодност и изобилство, наоѓајќи подлога во автентичната благодатна симболика на Божилакот⁹⁹ (пред сè, како предвесник на сонце или дожд, најважните нешта за аграрните култури), се врзале за него во име *виножито*,¹⁰⁰ кое ги пренесува овие асоцијации.¹⁰¹ Дали зад ова специфично издвојување во словенската група зборови и зад овој специфичен развој стои историско-географскиот контекст или причината се наоѓа во некои културолошки специфики, дали за тоа е пресудна апокрифната литература или некакво јудејско или еретичко учење, како и во кое време се случило ова издвојување, се прашања на кои етимологијата треба дополнително да одговори.

(Рецензент: академик Витомир Митревски)

⁹⁴ Потсетуваме на првото засадено лозје и првото испиено вино во новата библиска историја на човештвото, од страна на Ное, по потопот, забележани во поглавјето со Божилакот, веднаш по далениот завет од Бога. (cf. Gen. 9:27).

⁹⁵ Cf. Софрониевски 2007: 387. За споредба, во Новиот Завет истага не се среќава ниту еднаш.

⁹⁶ Cf. Gen. 27:37; LPSGL: 63 (жито виновъ твоихъ).

⁹⁷ Синтагмата содржи евхаристиски компоненти (телото и крвта Христова), а виното и жигото се присутни во сите еклезиолошки случувања од животот на православните христијани.

⁹⁸ Cf. апокрифната Апокалипса на Јован Богослов.

⁹⁹ „Р(адуга) является символом урожая, плодородия, изобилия, ср. белорус. название «бог атка». По мнению болгарских крестьян, когда Р. долго не появляется на небе, следует ожидать неурожая, засухи и голода; отсутствие Р. означает, что «дядо Господ сердится на людей».” (СлМиф: 331).

¹⁰⁰ За останатите етимолошки изведувања, за улогата на боите во обликувањето на називот и слабата одржливост на ваквите теорин, види повеќе кај Софрониевски 2007: 388-9.

¹⁰¹ „Виножитото е предвесник на родна година што може да се заклучи од исказот забележан во Долно коњско: ‘Ако често се пуштаат суниците, берикетна ќе биде годината.’” (Ценев 2004: 120-1).

ЛИТЕРАТУРА

- Аргировски 2003** - Мито Аргировски, ред., *Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели*, Скопје.
- Афанасьев 1865** - А. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу*, томъ первый, Москва.
- БЕР** - Български етимологичен речник, София 1971-.
- Березкин 2009** - Ю.Е. Березкин (06.03.2009), *Тематическая классификация и распределение фольклорно-мифологических мотивов по ареалам, Аналитический каталог*.
- 39 - 39. *Радужный мост*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/145_48.htm (Accessed: 20.03.2009)
- 40 - 40. *Радужный лук*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/145_49.htm (Accessed: 21.03.2009)
- 41 - 41. *Радужный змей*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/145_50.htm (Accessed: 15.04.2009)
- 42 - 42. *Радуга – пара существ*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/145_52.htm (Accessed: 09.03.2009)
- 45 В. - 45 В. *Не указывать пальцем на радугу*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_2.htm (Accessed: 09.03.2009)
- 46 - 46. *Радужный пояс*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_4.htm (Accessed: 22.04.2009)
- 47 - 47. *Радуга как струя выделений*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_7.htm (Accessed: 25.03.2009)
- 92 - 92. *Радуга меняет пол*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_69.htm (Accessed: 23.03.2009)
- 96 - 96. *Кровавая радуга*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_76.htm (Accessed: 27.03.2009)
- 97 - 97. *Радужный конь*. Available: http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/146_77.htm (Accessed: 24.04.2009)
- Вражиновски 1998** - Т. Вражиновски, *Народна митологија на Македонците*, том 2, Скопје-Прилеп.
- Gray I-XIII** - Louis H. Gray, *The Mythology of All Races I-XIII* 1916-32, reprint New York 1964.
- Grimal 1965** - Pierre Grimal ed., *Larousse World Mythology*, London.
- Elwin 1939** - Verrier Elwin. *The Baiga*, London.
- ЕОР 2005** - *Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones, editor in chief, I-XIV².
- ESJS I-XII** - *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha 1989-..
- ЭССЯ** - *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974-.
- Журавлев 2005** - А. Ф. Журавлев, *Язык и миф. Лингвистический комментарий к труду А.Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*, Москва.

- Jobes 1961** - Gertrude Jobes. *Dictionary of Mythology, Folklore, and Symbols*. New York.
- Кулишић 1998** - Ш. Кулишић, П.Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*. Београд².
- Lee 2001** - Raymond L. Lee, Jr. and Alistair B. Fraser, *The Rainbow Bridge: Rainbows in Art, Myth, and Science*. Washington.
- LPSGL** - Franz Von Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico - Graeco - Latinum*, emendatum auctum. Vindobonae 1862-65.
- Parrinder 1967** - Geoffrey Parrinder, *African Mythology*, London.
- Pokorny** - J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I-II, Bern/München 1959-1969.
- Radcliffe-Brown 1926** - A. R. Radcliffe-Brown: The Rainbow-Serpent Myth of Australia, *Journal of the Royal Anthropological Institute* 56, 19-25.
- Reefe 1981** - Thomas Q. Reefe. *The Rainbow and the Kings: A History of the Luba Empire to 1891*. Berkeley and Los Angeles.
- PMJ** - *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1986².
- PMНП** - *Речник на македонската народна поезија*, Скопје 1983-.
- Sayili 1939** - Aydin M. Sayili: The Aristotelian Explanation of the Rainbow, *Isis* 30, 65-83.
- SJS I-IV** - *Slovník jazyka staroslověnského* I-IV. Praha. 1966-1997.
- Strachov 1988** - A.B. Strachov: Miscellanea Meteorologica Slavica: 'Breaking' the Rainbow in Poles'e. *Die Welt der Slaven* 33, 336-353.
- СлМиф** - *Славянская мифология: Энциклопедический словарь*. науч. ред. В. Я. Петрухин, Т. А. Агапкина, Л. Н. Виноградова, С. М. Толстая, Москва 1995.
- Софрониевски 2007** - 'Божилак, виножито, сунница', *Словенска етимологија данас: Зборник симпозијума / уредник Александар Лома, Институт за српски језик САНУ* (2007), 381-392.
- Срезневский** - И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам* I-III. Санкт-Петербург 1893-1912.
- Толстой 1976** - Н.И. Толстой: Из географии славянских слов. 8. 'Радуга'. *ОЛА* (МиИ. 1974), Москва, 22-76.
- Фасмер I-IV**: Фасмер, М., *Этимологический словарь русского языка*, перев. с нем. и дополн. О. Н. Трубачева, Москва 1986-1987.
- Hastings** - James Hastings, *Encyclopædia of Religion and Ethics* I-XIII, New York 1908-26, facsimile, New York 1957.
- Chaplin 1959** - J.H. Chaplin: A preliminary note on the rainbow in Africa South of the Sahara, *Ethnos* 24 (3-4), 151-171.
- Chevalier 1989** - J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb.
- Cole 1982** - Herbert M.Cole. *Mbari: Art and Life among the Owerri Igbo*, Bloomington.
- Ценев 2004** - Ѓоре Ценев, *Небото над Македонија*, Скопје.

Valerij SOFRONIEVSKI

IN PURSUIT OF THE RAINBOW'S FOOTPRINTS

Summary

The very specific „morphosyntax“ of the rainbow as a phenomenon has been an incentive for the development of its rich symbolism among many peoples, which, in turn, left traces in language and culture. Well-developed symbolism can be traced among nearly all Slavic peoples as well. However, with regard to the words that covered the meaning of the rainbow, the Macedonian language is presenting an interesting and peculiar feature. Namely, the predominating words have a completely different semantic and etymological provenance determined by an enforced impact from the Old Testament and (to a lesser degree) the New Testament tradition.

Key words: RAINBOW, BOŽILAK, VINOŽITO, DZUNICA